

ARBEIDSLIV I UBALANSE

MANIFEST
SENTER FOR
SAMFUNNSANALYSE

POLITISK ANBEFALING NR. 3- 2010

SOSIAL DUMPING I OFFENTLIG REGI?

RenoNorden-saken og de rødgrønnes utfordringer

INNLEDNING	3
RenoNorden AS	4
Staten er medeier	6
Kommunene er oppdragsgivere	7
Politisk anbefaling fra Manifest Analyse	9

MANIFEST
SENTER FOR SAMFUNNSANALYSE

Kr. Augusts gt 11, Tullinløkka • post@manifestanalyse.no • www.manifestanalyse.no

INNLEDNING

■ 23. august 2010 gjennomførte politiet og Arbeidstilsynet razzia mot Norges største renovasjonsfirma, RenoNorden AS. RenoNorden har vunnet kontrakter på konkurranseutsatt søppeltømming i over 90 norske kommuner, inkludert Oslo. Nå anklages firmaet for å presse ned kostnadene sine gjennom grov og kanskje ulovlig utnyttelse av østeuropeiske arbeidere.

■ I Dagbladet 24. august står tidligere ansatte i RenoNorden fram og forteller at de ble «behandlet som slaver». «Etter at jeg ble skadet på jobben fikk jeg beskjed om å reise hjem. «Vi trenger ikke syke ansatte», sa sjefen til meg, forteller bulgarske Ivan Lazarov Dimitrov. Han hadde fått en tung container over seg. I stedet for å hjelpe til med legebehandling, satte RenoNorden ham på flyet til Bulgaria. Han hevder han aldri fikk noen lønn.

■ Offentlige myndigheter er dypt involvert i denne alvorlige saken fordi det er offentlige budsjetter som finansierer RenoNordens virksomhet og overskudd. Men det politiske ansvaret stikker enda dypere: Både staten og kommunenorge *tjener penger* på RenoNordens virksomhet. De er inne på eiersiden: *I dette notatet viser Manifest senter for samfunnsanalyse at staten tjener penger på RenoNorden gjennom det helstatlige fondet **Argentum**, under Næringsdepartementet. Kommunene og helseforetakene tjener penger på RenoNorden gjennom investeringer gjort av sektorens pensjonskasse **KLP**.*

■ Razziaen mot RenoNorden kommer kort tid etter en rekke avsløringer av skitne forhold innen renhold. Også der har offentlig sektor gjennom konkurranseutsetting åpnet for en anbudskapitalisme som truer med å ødelegge den norske arbeidslivsmodellen. Noe alvorlig er i ferd med å skje i lavere regioner av det norske arbeidsmarkedet. I denne situasjonen vil rødgrønne velgere forvente handlekraft fra regjeringspartiene.

■ Manifest senter for samfunnsanalyse har i dette notatet samlet fakta om RenoNorden AS og det offentliges rolle på eiersiden i dette selskapet. Notatet inneholder også politiske anbefalinger rettet til partier som ønsker å bruke det offentlige som motvekt til de uakseptable forholdene som brer seg i deler av det private arbeidsmarkedet.

RENONORDEN AS

RENONORDEN (TIDLIGERE RENONORGE) er blitt landets største firma innen kjøring av husholdsavfall. Selskapet har vunnet anbudskontrakter på søppelkjøring i **98 norske kommuner**. Blant disse er Oslo.

RenoNorden tømmer avfallet til rundt **1,7 millioner** nordmenn.¹ Selskapet har nå virksomhet også i Sverige og Danmark og totalt rundt 450 ansatte.

EN PRIVAT PENGEMASKIN

RenoNorden har hatt en eventyrlig omsetningsvekst og henter nå ut svært høye fortjenestemarginer på å kjøre avfall for norske kommuner.

- Omsetningen er økt fra 3 millioner kroner i 2001 til **380 millioner** i 2009.
- Driftsresultatet i 2009 var **63,9 millioner** kroner.
- I løpet av ti år er det private overskuddet fra søppelkjøringen **232 millioner** kroner – hentet fra skattebetalernes penger.²
- Ifølge Finansavisen, ligger RenoNorden i år an til et driftsresultat på hele **125 millioner** kroner.³

Ni personer måtte sove sammen på 60 kvadrat på tynne madrasser rett på gulvet. Noen ble innkvartert på gulvet under en trapp, en måtte sove i en vedbod.

Daglig leder Svein Tore Aurland forteller at RenoNorden vinner kontrakter ved å være billigst: «Når vi vinner er det i hovedsak fordi vi har gitt det tilbudet kommunene mener er mest fordelaktig for dem, rent økonomisk.»

Men hvordan klarer RenoNorden både å tilby kommunene langt lavere priser enn konkurrentene og samtidig gi eierne store overskudd? Ifølge daglig leder Aurland er hemmeligheten «en effektiv organisasjon og nøktern pengebruk».⁴ Avsløringene i Dagbladet 24. august tyder på at et mer presist svar kan være «rovdrift på ansatte».

RAZZIA OG ANKLAGER OM SOSIAL DUMPING

Razziaen fra Arbeidstilsynet 23. august fant sted etter at Norsk Transportarbeiderforbund i lengre tid har uttrykt bekymring for at selskapet driver systematisk sosial dumping.

Manifest Analyse ble tidlig i 2010 kjent med at en rekke ansatte i RenoNorden har varslet om uakseptable arbeidsvilkår og uverdige boforhold. De østeuropeiske arbeiderne fortalte om forhold vi må tilbake til tidlig på 1900-tallet for å finne maken til i Norge. Følgende punkter er noen av arbeidernes påstander, som Manifest Analyse har fått tilgang til via Norsk Transportarbeiderforbund.

- «Jobbintervju» som RenoNorden inviterer til i Bulgaria foregår uten intervju. 150 bulgarere møtte fram. 20 ble plukket ut basert på høyde, styrke, kroppsbygning. 5 ble plukket ut som «reserve», de skulle komme til Norge ved behov.
- **Arbeiderne måtte betale 400 euro (over 3000 kroner) for å komme til Norge. 225 euro var reiseutgifter, resten avgift for «jobbintervjuet». De fikk ingen kvittering for innbetalingen.**
- Ansatte ble innkvartert i et næringslokale på Kløfta. Ni personer måtte sove sammen på 60 kvadratmeter. De lå på tynne madrasser rett på gulvet og delte ett bad. Noen ble innkvartert i Oslo, blant annet på gulvet under en trapp og i en vedbod.

¹ http://www.rb.no/lokale_nyheter/article5050301.ece

² http://www.rb.no/lokale_nyheter/article5050301.ece

³ Finansavisen, 19.3.2010.

⁴ http://www.rb.no/lokale_nyheter/article5050301.ece

- Opplæring skjedde ved at de ansatte ble pålagt å ta seg fra Kløfta til Oslo, hvor de fikk kart og beskjed om å kjøre rutene og selv merke av hvor avfallscontainerne sto. Dette foregikk på helgedager, minst 10 timer hver dag. De ansatte fikk ingen lønn, og hadde ikke avtalt at opplæringen skulle skje slik. De måtte dekke reiseutgifter selv.
- **En av mellomlederne (med østeuropeisk bakgrunn) i RenoNorden tvang de ansatte til å betale ham 700 euro (5500 kroner) i beskyttelsespenger. Han truet med at de kunne miste jobben, bli satt til hardere arbeidsoppgaver, lengre ruter osv. Dette er selvsagt ulovlig.**
- De fleste mottok ingen arbeidsavtale. Noen fikk arbeidsavtale i september for ansettelse som hadde vart siden april, avtalen var tilbakedatert til 5. mai. Dette er lovbrudd.
- **Arbeidsdagene startet i fem-seks-tiden om morgenen og varte «til ruta var ferdigkjørt». Overtidstimer ble ikke registrert. Det fantes ingen overtidsgodtgjørelse. Dette er lovbrudd.**
- Etter arbeidsdagen ble ansatte pålagt å utføre arbeid for ledere i RenoNorden i disses private hjem, uten betaling.
- Lønn kom først nærmere tre måneder etter at arbeidsforholdet begynte. Tre av arbeidsukene var da utelatt – de ble ikke betalt.
- **En bulgarer fikk en tung container over seg og ødela ankelen. To dager senere fikk han beskjed fra en av RenoNordens ledere om at selskapet ikke ønsket sykemeldte ansatte, hvorpå han ble transportert til Gardermoen og satt på flyet til hjemlandet.**

Vi vil understreke at Manifest Analyse ikke har samlet dokumentasjon for arbeidernes påstander. Noen av de alvorlige tilfellene bekreftes av arbeidere som står fram i Dagbladet 24. august 2010. Vi går ut i fra at RenoNorden har andre oppfatninger av hva som har skjedd. Spørsmålet om hvorvidt det er drevet utenfor lovens grenser, blir forhåpentlig besvart gjennom etterforskningen av selskapet.

For kommuner som har valgt å spare penger ved å gi kontrakter til RenoNorden, er det etter Dagbladets oppslag god grunn til bekymring over hva slags selskap de finansierer.

POLITISK ANSVAR: STATEN ER MEDEIER

RENONORDEN EIES AV det norske investeringsfondet Norvestor Equity (eier 70 prosent av selskapet). Gjennom Norvestor er staten en betydelig eier i RenoNorden. Statens investeringsselskap Argentum har investert over **740 millioner** kroner gjennom Norvestor. Norvestor har to ulike fond. I fondet som eier RenoNorden (Norvestor V) har statlige Argentum investert **293 millioner** kroner (15,8 prosent av fondet).⁵

ARGENTUM – STATENS INVESTERINGSSLSKAP

Argentum er 100 prosent statlig. Investeringselskapet ble opprettet i 2001 og forvalter rundt 6,5 milliarder kroner. Formålet er blant annet å «Styrke konkurranseevnen og fremtidig verdiskaping i norsk næringsliv». Argentum sorterer under Handels- og næringsdepartementet.

Staten tar utbytte fra Argentums overskudd. Overskuddet RenoNorden henter fra utnyttelsen av østeuropeiske arbeidere bidrar til den økonomiske gevinsten Argentum vil kunne realisere fra investeringen i Norvestor. Slik kan staten profitere på et selskap som er under gransking for grov sosial dumping.

REGJERINGEN OG SOSIAL DUMPING

Den rødgrønne regjeringen har gjentatte ganger lovet forsterket kamp mot sosial dumping.

- «Sosial dumping truer vår samfunnsmodell. Nå forsterker vi innsatsen mot useriøse aktører,» skrev statsminister Jens Stoltenberg i Dagbladet 13.5.2009.
- Soria Moria-erklæringen lover handling mot sosial dumping og «et krafttak i bransjer som er særlig utsatt for useriøsitet, sosial dumping og utstøtings- og arbeidsmiljøproblemer»

I Stoltenbergs framstilling fra mai 2009, undergraves arbeidslivets anstendighet ofte ved at « useriøse firmaer opererer i bunnen av lange kontraktskjeder». I tilfellet RenoNorden er det annerledes. Her har Arbeidstilsynet gått til razzia direkte mot selskapet som har vunnet anbudskontrakter med 98 norske kommuner. Dette selskapet har attpåtil staten inne på eiersiden.

Med RenoNorden-saken har den rødgrønne regjeringen fått en anledning til å vise handlekraft.

DET POLITISKE ANSVARET

Det umiddelbare ansvaret for virksomheten til RenoNorden ligger hos bedriftens styre og daglig leder. Som helt dominerende eier, har også Norvestor et betydelig ansvar. Fram til nå har Norvestors holdning til RenoNorden vært å skryte av søppelselskapet: «RenoNorden hadde etablert en operasjonell «best practice» modell som ga tydelige resultater,» uttaler Norvestor-partner Lars Grinde.⁶

Etter Dagbladets avsløringer kan det bli nødvendig for Norvestor å se nærmere på ledelsen av RenoNorden. Men det *politiske* ansvaret kan havne på næringsminister Trond Giskes bord, all den tid helstatlige Argentum har tilført Norvestor over 740 millioner av det norske folks kroner.

⁵ Argentums årsrapport 2009. http://2009.argentum.no/downloads/portefolje_2009.pdf

⁶ http://www.nvca.no/userfiles/NVCA_rbok_2010_web.pdf

POLITISK ANSVAR: KOMMUNENE ER OPPDRAKSGIVERE

RENONORDEN AS lever av norske kommuners offentlige penger. Det er politiske vedtak som ligger til grunn for konkurranseutsetting av kommunens tjenester. De ansattes organisasjoner har advart mot at økt konkurransejag kan gi uverdige lønns- og arbeidsvilkår. Når landets største private aktør innen offentlig avfallstransport nå kommer i myndighetens søkelys for grov sosial dumping, utfordres også ansvarligheten til kommuner som har valgt konkurranseutsetting som metode.

UTBRETT SOSIAL DUMPING

RenoNorden er dessverre ikke et enestående tilfelle. De siste månedene har flere aviser avdekket hvordan offentlige virksomheter gjennom konkurranseutsetting av renhold fungerer som drivkraft for sosial dumping.

- 17 kirker i Stavanger kommune vaskes av utenlandske kvinner langt under tarifflønn. Kirkeverge Svein Inge Thorstvedt sa til sitt forsvar at «Det er systemet med konkurranseutsetting og anbud som tvinger dette fram.»⁷
- Firmaet som hadde renholdet hos kemneren i Bærum, etterforskes for svart arbeid.⁸
- En renholder som vasket Politihøgskolens hybelhus på Majorstua, fortalte at hun jobbet svart og hadde verken arbeidskontrakt eller arbeidstillatelse.⁹
- Det rapporteres om trusler, vold og internasjonal kriminalitet knyttet til firma som leverer renholdstjenester til offentlige virksomheter i Norge.¹⁰

**«Det er fritt fram for kriminelle»
Forbundsleder
Erna Haagensen**

EN ALVORLIG SITUASJON

Det kan virke som mange kommuner ikke tar hensyn til sammenhengen mellom konkurranseutsetting og sosial dumping. Men nå kan ingen lenger lukke øynene for at anbudskapitalismen kan undergrave «den norske modellen» i arbeidslivet.

Rovdriftselskapenes innmarsj truer ikke bare de ansatte som rammes, men også mer siviliserte aktører i næringslivet. Fagbevegelsen, NHO og regjeringen understreker alvoret i situasjonen:

- «Det er fritt fram for kriminelle.» *Erna Haagensen, leder i Arbeidsmandsforbundet.*¹¹
- «De seriøse aktørene rapporterer at de knapt vinner offentlige eller private anbud lenger.» *John G. Bernander, administrerende direktør i NHO.*¹²

⁷ Stavanger Aftenblad, 25.2.2010.

⁸ www.dagbladet.no/2010/07/03/nyheter/renhold/innenriks/svart_arbeid/12408696/

⁹ www.dagbladet.no/2010/07/01/nyheter/arbeidsliv/innenriks/lo/lonnsforskjeller/12377869/

¹⁰ www.dagbladet.no/2010/07/01/nyheter/arbeidsliv/innenriks/lo/lonnsforskjeller/12377869/

¹¹ www.dagbladet.no/2010/07/03/nyheter/renhold/innenriks/svart_arbeid/12408696/

¹² www.nho.no/offentlig-sektor-og-naeringslivet/opprydding-i-renholdsbransjen-article22272-289.html

- «Helt uakseptabelt. Jeg må få brakt på det rene hvor stort problemet er i det offentlige, og få snakket med de statsrådene som er ansvarlige for de ulike områdene. Det som er veldig ille, er at seriøse, skikkelige bedrifter blir utkonkurrert.» *Hanne Bjursrøm, arbeidsminister (Ap)*.¹³

OFFENTLIG SEKTOR OG SOSIAL DUMPING

I denne situasjonen er det påfallende at så mange avsløringer av skandaløse arbeidsvilkår rammer anbudsfirmas med *offentlige* virksomheter som oppdragsgiver. Mens offentlig sektor før fungerte som en siviliserende motvekt til det kapitalistiske arbeidsmarkedets tendenser til rovdrift på ansatte, har konkurranseutsetting og kronisk innsparingspress gjort mange offentlige virksomheter til drivkrefter for sosial dumping.

Tross tydelige standpunkt mot sosial dumping fra de rødgrønne partiene og lovnader i Soria Moria, er kampen for ordnede arbeidsforhold på vikende front. RenoNorden-saken demonstrerer at dette ikke bare handler om «useriøse firma langt nede i kontraktskjedene i privat sektor». Dette handler vel så mye om rollen til våre folkevalgte og landets offentlige virksomheter:

Både staten og kommuner er inne på eiersiden og tjener penger på Reno-Nordens virksomhet

- Offentlige myndigheter og virksomheter presser arbeidernes lønns- og arbeidsvilkår gjennom konkurranseutsetting.
- Både staten og kommunene er inne på eiersiden og tjener penger på RenoNorden, som nå anklages for grov sosial dumping.
- Regjeringen og Stortinget sitter med ansvaret for arbeidslivets lover og spilleregler, som ikke synes å være oppgradert til å kunne forsvare den norske modellen i møte med anbudskapitalismen.

Truslene mot «den norske modellen» kommer vel så mye *innenfra*, fra offentlige myndigheter som driver fram priskonkurranse på ufaglært arbeid, som *utenfra*, fra såkalt useriøse firma som utnytter arbeidere fra fattige land.

Priskonkurranse på ufaglært arbeid fører uunngåelig til en nedadgående spiral av lønns- og arbeidsvilkår. Konkurranseutsetting av tjenester som renhold og søppeltømming er i praksis å innføre priskonkurranse på lønns- og arbeidsvilkår.

Kommuner og større offentlige virksomheter er store aktører med betydelig makt til å påvirke vilkårene i arbeidslivet. I dag bruker mange offentlige virksomheter denne makten til å etablere et konkurransejag som driver fram sosial dumping. I et av verdens rikeste land er vi så oppsatt på å spare noen kroner på kommunens budsjett at vi setter hele den norske arbeidslivmodellen i fare. Spørsmålet er om det virkelig er dette velgerne har bedt om.

KOMMUNER PÅ EIERSIDEN: KLP

Kommunene er også inne på eiersiden i RenoNorden, gjennom investeringer gjort av KLP (Kommunal landspensjonskasse).

KLP-konsernet eies av kommuner, fylkeskommuner og helseforetak. Ved utgangen av 2009 hadde KLP plassert totalt rundt 110 millioner kroner i Norvestor, etter det vi kan se av årsrapporten. Dette betyr at kommunene risikerer å fungere som drivkraft for sosial dumping *både* gjennom sin konkurranseutsetting og som profitør på eiersiden i RenoNorden – hvis det viser seg at anklagene mot selskapet har rot i virkeligheten.

¹³ www.dagbladet.no/2010/07/07/nyheter/politikk/innenriks/arbeiderpartiet/arbeid/12451692/

POLITISK ANBEFALING

De rødgrønne partiene må nå trappe opp kampen mot sosial dumping og bruke innsatsen for et anstendig arbeidsliv til å etablere tydelige politiske skillelinjer mot høyresiden fram mot valget i 2011.

→ Regjeringen må vise handlekraft i RenoNorden-saken

- *Trekk alle statlige investeringer ut av Norvestor V.*

Å bli sittende som passiv medeier og tjene penger på RenoNordens virksomhet kan tolkes som at Næringsdepartementet gir stilltiende aksept for sosial dumping. Norvestor har full kontroll over RenoNorden og dermed medansvar for hvordan selskapet har drevet. Næringsministeren bør bruke denne saken til å sende et tydelig politisk signal: I et rødgrønt Norge tolereres ikke anbudskapitalister som beriker seg på et slikt misbruk av ansatte som beskrives i Dagbladets 24. august. Staten skal i hvert fall ikke *støtte opp om* en slik virksomhet med investeringer.

→ Stopp sosial dumping i offentlig regi

- *De rødgrønne bør ta konfrontasjonen med Høyre og Frp og gå til valg mot konkurranseutsetting i 2011.*

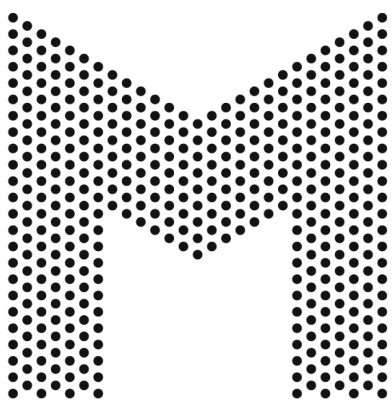
Regjeringen har de siste årene kommet med flere og viktige tiltak mot sosial dumping. Men problemet brer om seg. Det trengs nå en mer effektiv politikkkendring. RenoNorden-saken viser at det ikke holder å si nei til «bestemor på anbud» hvis de rødgrønne skal forsvare den norske arbeidslivsmodellen. Med Øst-Europa inne i norsk arbeidsmarked, har konkurranseutsetting vist seg å bli en drivkraft for sosial dumping. Velgerne har rett til å forvente tydelig tale før valgdagen neste høst. Nei til sosial dumping må bety at partiene går til valg på å stoppe all unødvendig konkurranseutsetting i norske kommuner.

→ KLP må selge seg ut av Norvestor

- *KLP må etterleve sine egne retningslinjer:*

«I investeringsprosessen jobber KLP systematisk for å ivareta og fremme etiske hensyn som tar utgangspunkt i internasjonale normer for blant annet menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og miljø.»¹⁴

¹⁴ KLPs årsrapport 2009, s. 8.

MANIFEST
SENER FOR
SAMFUNNSANALYSE